

tardor 2022

Pensaments i opuscles de Pascal

Pere Lluís Font

Amb els *Pensaments i opuscles*, de Pascal, m'he proposat fer parlar extensament en català un autor que ha dit ben dites en francès coses essencials sobre la condició humana i que en el seu moment històric resulta la figura central de la cultura no solament francesa sinó europea, en el quàdruple àmbit de la ciència, la filosofia, la literatura i la religió.

Al marge dels escrúpols normals en tot traductor que sàpiga que sempre serà inevitablement poc o molt *traditore*, el problema principal amb què es troba l'aspirant a traductor dels *Pensaments* (és a dir, del que ens ha arribat de les notes escrites com a preparació d'una nonada «apologia del cristianisme») deriva del fet que, baldament sembli mentida, no disposa encara d'una edició crítica (en un sentit una mica exigent de la paraula) del text de partida, del qual s'ha conservat, afortunadament i molt excepcionalment, bé que no íntegre, el manuscrit original. El traductor, per tant, si no li fa el pes cap de les edicions disponibles, es troba abocat (o almenys aquest traductor s'hi ha sentit empès), a refer una labor pacient de crítica textual pel que fa al desxiframent (amb uns quants centenars de lectures dubtoses), a la puntuació (absent o poc significativa, en què, per exemple, una coma permetria distingir entre un relatiu explicatiu i un de determinatiu i evitar un possible contrasentit), a la delimitació dels fragments (que oscil·len entre poc més de 700 i quasi 1.500 segons els editors, que agrupen o separen passatges de manera diferent) i a l'ordenació (que pot ser objectiva –segons el manuscrit original o una de les còpies primitives–, sistemàtica –per temes–, o hipotètica –atenent el suposat projecte de l'autor. Una certa familiaritat amb el manuscrit original i les seves vicissituds editorials m'ha donat prou confiança per resoldre, en aquests punts, amb criteri propi les diferències entre les principals edicions franceses. Però hi ha, a més, les dificultats derivades de l'idiolecte pascalí o d'expressions endiablament intraduïbles (com ara *honnête homme*), sense parlar de la coloració, l'estil, les connotacions, la música, les ressonàncies, les reverberacions, matisos que requereixen bastant «esperit de finesa», per dir-ho pascalianament. I sense parlar dels modismes, un concepte relatiu, que en el límit es podria estendre a tota la llengua, perquè tota llengua pot ser considerada un modisme immens; en aquest sentit, es pot dir que no hi ha en els *Pensaments* cap frase que no reflecteixi tot Pascal, tot el segle xvii francès i tota la llengua francesa.

Traduir Pascal m'ha fet experimentar que tota traducció és sempre un acte d'humilitat, perquè el traductor està al servei de l'autor: no ha de brillar ell, sinó que ha de fer brillar l'autor. Per això, no deixa de ser paradoxal que avui aquí la festa no es faci per als autors, sinó per als pobres traductors, que no som sinó uns criats que obren la porta al seu senyor. Perquè la relació entre traductor i autor és semblant a la que Kierkegaard descriu entre el cantor i el seu heroi. Qui s'ha embarcat *motu proprio* a traduir un autor és perquè l'admira i l'estima, com el cantor al seu heroi, i per això, diu Kierkegaard, «resulta afavorit per ell», perquè «l'heroi és, per dir-ho així, el millor de l'ésser del cantor, allò que el cantor més s'estima, content de no ser-ho ell mateix per tal que el seu amor estigui fet d'admiració». També és un acte d'humilitat, perquè el traductor va aprenent per experiència que no pot dir mai en el propi idioma exactament el mateix que diu l'autor en el seu, sinó que s'ha de resignar a dir, com subratlla Umberto Eco, *quasi* el mateix, practicant modestament l'art del possible i activant les virtualitats de la pròpia llengua per acostar-la, com ens convida a fer Schleiermacher, a la de l'autor, en alguna mena de fusió gadameriana d'horitzons.

Traduir és un acte d'humilitat, però també és un acte ambiciós, si es vol assolir l'objectiu possible amb la màxima fiabilitat possible. Soc un vell professor d'història de la filosofia; per tant, de lectura de textos. I l'experiència m'ha ensenyat la veritat d'allò que diu Josep Carner: que traduir és la millor manera de llegir, perquè només aquest exercici ens descobreix els plecs i replecs fins i tot de textos apresos de memòria en la llengua original. M'arrisco a pensar que és un bon indicador de qualitat d'una traducció que sigui útil fins i tot per a aquells que coneixen molt bé la llengua original del text. He vist estudiants alemanys llegir amb molt de profit la *Fenomenologia de l'esperit* de Hegel en la coneguda traducció francesa d'Hippolyte. Si no fos pecar de vanitat, gosaria dir que m'agradaria que la meua traducció de Pascal pogués fer de crossa a algun bon lector de francès. Hi ha en Pascal, però, fragments i fragments, des del punt de vista de la qualitat literària. I, ja que parlo d'ambició, he de dir també que he mirat de no caure en la temptació de «millorar-ne» l'estil d'alguns, que van ser escrits apressadament sense cap cura d'estil i que a vegades fins i tot fan grinyolar la gramàtica. Confio que no se'n trobi cap en aquest llibre que faci sospitar, com diria Borges, que l'original és infidel a la traducció.

Ja ho he suggerit tot citant Kierkegaard, però ho subratllo ara: traduir és també un acte d'amor. I ho dic de tota bona traducció no únicament com un fet, sinó com una condició *sine qua non*. Estic convençut que no es pot emprendre una traducció sense un grau alt d'empatia, almenys metodològica, envers l'autor. Si no, tot intent de traducció és una agressió. I Pascal, en traduccions a diverses llengües, no s'ha deslliurat d'aquest flagell, amb resultats que tenen més de traïció que de traducció.

Finalment, traduir els *Pensaments i opuscles* ho considero també un acte polític, de reivindicació lingüística. És, per dir-ho amb paraules de Carles Riba que no han perdut gens ni mica de vigència, contribuir a «la folla empresa de tornar al català la seva antiga categoria d'idioma de cultura». Considero un deure (un deure que pot ser alhora un goig) intentar reforçar la nòmina de clàssics de la literatura i del pensament en català, en un moment crític per a la nostra llengua, amb el benentès que les traduccions no solament enriqueixen les cultures nacionals (per al cas, la catalana), sinó que possibiliten una cultura internacional: europea (o occidental) i, d'alguna manera, mundial.

Heus aquí la raó de ser d'aquesta traducció catalana dels *Pensaments*, copiosament anotada i seguida d'una tria d'opuscles filosòficoreligiosos, que en són el complement natural.